

elviselő princípiuma.” A tanulmány szerzője mindkettőjüknek igazat ad.

Munkájával hármast célja van. Mindenekelőtt folytatni kívánja a W. P. Ker (*Epic and Romance. Essays on Medieval Literature* 1908), Eugene Vinaver (*The Rise of Romance* 1971) és Northrop Fry (*The Secular Scripture: a Study of the Structure of the Romance* 1976) vizsgálódásait, kiegészítve ezeket a narratív zárlatok, „befejezések” újabbkeletű elemzésének eredményeivel (pl. Frank Kermode, *Sense of Ending* 1966; Barbara H. Smith, *Poetic Closure* 1968; David H. Richter, *Fable's End* 1974.). Másodszer a *romance*, mint módus hatását kívánja kimutatni különböző korok és költők művészetében. Végül a *romance* és a lírai költészet affinitására hívja fel a figyelmet, különösen a modern költészet esetében.

A világos és jól körvonalazott célkitűzés után következne a *romance* Parker által adott definíciója, ez azonban már kevésbé kielégítő. Pozitív állásfoglalásig nem is jut el, indirekt módon határozza meg tárgyát, vagyis hogy „mi nem”. Ezek szerint a *romance* nála sem nem műfajkategória, sem pedig történelem feletti jelenség. Ennek megfelelően tanulmánya nem az általa vizsgált szerzők – Ariosto, Spenser, Milton és Keats – valamint a műveik világában megjelenő „románc” elemet vizsgálja, hanem azt az általa *romance*-nak nevezett jelenséget, amely „törekszik egy bizonyos végkifejletre, s egyszersmind el is odázza azt. . . a *romance* a tizenkettedik századtól feltételezi a Másik kivetítődését, aki a befejezésben felfedi kilétét, 'nevét'.”

Az eddigieknek megfelelően a bevezetőt követő négy nagy tanulmány egyedi műelemzéseket tartalmaz, a jelzett hármast vizsgálati szempontok alapján. Ariosto *Orlando Furiosó*ját úgy tárgyalja, mint a költészetben megjelenő „hibásat”, vagyis a normarendszertől való eltérést, azaz Arisztotelész rendszerének semmibevevését, amelyet természetesen az eposzban megjelenő *romance*-elem okoz. Spenser *Faerie Queene*-je ennek a „hibának” a „jóvátétele”, a *romance*-elem „megideologizálása” és beépítése az eposzok világába. Milton *Paradise Lost*-jában a *romance*-elemtől való tartózkodás a feltűnő, meg az a tény, hogy Milton deklarált kritikája ellenére is belesik a csapdába, s nem tudja magát függetleníteni a Spenser által kodifikált hagyománytól. Keats esetében azután a *romance* feléledése figyelhető meg, ugyanakkor olyan kétértelműséggel, vagy „kétésséggel”, amely mintha Ariostót idézné vissza. A romantikusok felelevenítik, de íróniával is kezlik

a *romance* hagyományt, míg a modern költészet (szimbolizmus) lírai vonulatába asszimilálja a *romance* sejtelmes, fabulát félig kimondó, „a megvilágosodás küszöbén megtorpanó” technikáját, mint erről az Epilógus egy-egy Mallarmé, Paul Valéry és Wallace Stevens elemzése meg kíván győzni.

Parker mindvégig hangsúlyozza, hogy vizsgálatában nagy szerepe van a történeti megközelítésnek, ez azonban igazából nem nagyon látszik munkáján. Megszállottan keres egy „örökrománc” elemet a költészet történetében, s olyan jól ismert és leírt terminusokat is ezzel helyettesít, mint „szimbólum”, „allegória”, „aenigma”, vagy egyszerűen „fabula”. Vizsgálata sokat ígérőnek, s egyben a kutatásban szükségesnek, hiányt pótlónak is látszik, amikor a mű-zárlatok tipológiájáról beszél, ám itt is zavaros, érthetetlen fejtegetésekbe merül, az új kritizmus nehéztérminológiáját ad abszurdum vívé. Spenser művéről például ilyen alcímekkel ír: „A létezés kitágítása”, „A 'hiba' legyőzése”, „A víziók völgye”, „A birtoklás démona”, „A románc románca” stb.

A recenzens attól fél, hogy e mű nem válik javára az összehasonlító irodalomtörténeti kutatásoknak, és a *romance*-jelenséget vizsgáló műfaj-történeti munkák vitás kérdéseit sem fogja dűlőre vinni.

Szönyi György Endre

Patricia Drechsel Tobin: *Time and the Novel. The Genealogical Imperative* Princeton, N. J., 1978. Princeton University Press, 235.

A család-, pontosabban a leszármazási regény pozitivistá irodalomtörténészek és impresszionista esszéírók kedvelt témái közé tartozott. P. D. Tobin munkájának az a fő érdeme, hogy az elcsépelet témát az újabb poétika szempontjai alapján vizsgálja meg. A szóban forgó regénytípust az idő- és az értékszerkezet jelentésszintjén elemzi.

A könyv gondolatmenetében az a föltevés szolgál kiindulópontul, mely szerint a leszármazás figyelembe vétele vonalszerű történetmondást tesz szükségessé, kétségbe vonása ellenben a folytonosság leértékeléséhez vezet. A XIX. századi polgári regényben az egyén nem egyéb láncszemnél időbeli folyamatban; mindenkit elődei határoznak meg. A szabályosan előre haladó mozgásnak ezt az eszményét három jelentős regény tagadja: a *Wuthering Heights*, Melville *Pierre* vagy a *többértelműségek* és Butler *Minden testeknek*

útja című alkotása. E kezdeményező jellegű szövegekkel éles ellentétben áll *A Buddenbrook ház*, mivel az időbeli egymásutániságot az értékmegőrzés föltételének mutatja, ez utóbbit pedig kulturális eszményként kezeli.

A XX. század regényírói általában hiteltelenné tekintik ezt az eszményt. D. H. Lawrence *A szívárványban* bevezeti a valódi én fogalmát, s ennek lényegét a múlttól való függetlenedésben jelöli meg. Az ő világfelfogásában a szülő – gyerek viszonyt a férfi – nő kapcsolat váltja fel központi értékhordozóként, s a kezdet és a vég, a célulvőség tudatát a végtelenség szorítja ki.

A vonalszerűség annyit jelent, hogy az elbeszélő az okozatiság időrendjéhez folyamodik. Faulkner elrugaskodott ettől a történetíróéhoz hasonló szerkezeti elvtől. *Az Absalom, Absalom!* eseményei vagy ismétlődnek vagy töredékesek. A XX. század közepére a leszármazás hitele már gúny tárgya lesz. Nabokov *az Ada vagy a lángolás: Családi krónika* című könyvének írásakor az események egyidejűségét mutatja be öreg főhősének, Vannek a tudatában. A nemi vonzódás nem éli túl a társadalmi intézményesítést, a család elveszíti érvényét, a vérfertőzés a szabadságnak mint alapvető emberi értéknek a hordozójává válik.

A XIX. századi realizmus érték szerkezete idejét múlta. Ebben a változásban döntő szerepet játszott a harmadik világ fejlődése. Az európai kultúrában az időbeli előrehaladás töltötte be a formaszervező elv szerepét. A *Száz év magány* világában egyidejűek olyan társadalmi szerkezetek, amelyeket Európa csak időbeli egymásutánban ismert. Az emberiség történeti tudatának nagyarányú kitágulása szükségképpen magával hozta azt, hogy az időről alkotott elképzelés egyre bonyolultabbá vált. Végül soron ezzel is összefüggésbe hozza P. D. Tobin a folytonosságnak egyre végtetesebb tagadását napjaink szépprózájában, amelyet az angol nyelvtérületen újabban divatos postmodernista jelzővel illet. A könyv záró fejezete ezzel a fejlődési szakasszal foglalkozik, de végül is éppúgy nem tud elfogadható meghatározást adni a postmodernizmusról – föltéve, hogy az egyáltalán létezik –, mint John Barth cikke *az Atlantic* nevű képes folyóirat 1980 januári számában, vagy a Malcolm Bradbury által 1980 februárjában, East Anglia egyetemén szervezett nemzetközi ülészak. A közelmúlt irodalmának tárgyalásakor mutatkoznak meg világosan P. D. Tobin munkájának hiányosságai. A korábbi részek egy-egy regény elemzését adták. A választás mindig kiváló műre esett, és a tárgyalás

ötletgazdag volt. A kitekintés ezzel szemben művek csoportját kívánja jellemezni. Ehhez szigorúbb fogalmi rendszerre lenne szükség, ez pedig a szerzőnek nem erős oldala. Könyvét így több haszonnal forgathatja az, akit a benne részletesebben vizsgált könyvek valamelyike érdekel, mint akit az elbeszélő műfajok általános törvényszerűségei foglalkoztatnak.

Szegedy-Maszák Mihály

S. Horst – Ingrid Daemrich: *Wiederholte Spiegelungen. Themen und Motive in der Literatur* Bern, 1978. A. Francke Verlag, 250.

A téma- és motívumkutatás nem az irodalomtörténet területén született: bölcsőjénél a néprajztudomány állt. Az elmúlt évtizedekben azonban az irodalomtörténet, elsősorban az összehasonlító irodalomtörténet is felfedezte magának. Ebben a keretben vizsgálva pedig nem kisebb kérdéssről vall, mint az irodalom kontinuitásáról – egészen tágon fogalmazva – az emberi gondolkodás alapkérdéseinek, az emberi érzelmek ezer prizmán megtört színeinek állandóságáról. Ahogyan E. R. Curtius megfogalmazta: az európai irodalmat a maga egészében csak az tekintheti át, aki minden korszakában polgárjogot nyert és minden tartományában hosszú éveket töltött el. Ezt az igényes célt kívánják a szerzők is szolgálni évek során kidolgozott módszerüknek mintegy gyakorlati alkalmazásával.

A könyv bevezető fejezete lényegében a kutatás alap terminus technicus-ainak tisztázására készült. Az „anyag” (Stoff) és „téma” (Thema), a motívum és motívumsor, valamint a kép mibenlétének megvilágítása után, a szerzők a számukra legfontosabb fogalmat, az „alapképletet” (Grundfigur) elemzik, azt a legegyszerűbb formát, mely szerintük „a lét egyfajta koncepciója, a különböző tematikus ábrázolások gravitációs centruma” (p. 22). A könyv a „das verunsicherte Dasein” (a bizonytalanra vált lét) alapképletre épül fel, amely az irodalomnak a szerzők szerint egyik legjobban elkülöníthető, számtalan motívummal tarkított állandója. Ezt a képletet elemeire bontva megkapjuk a könyv kilenc fejezetének témáját, és pedig: Vándorlás; Próbátétel; Az abszolút akarat érvényesítése; Az elvesztett szabadság; Pozitív értékű szenvedés és belső biztonság; Kétes paradicsom; Példás cselekvés; Életművészet – alkalmazkodás; A nagy utazás: az önismereten át a világ megismerése felé.